

מתורת רבינו ראש הישיבה הגאון רבי ברוך דב דיסקין שליט"א

מתוך שיעורו השבועי בישיבת ארחות תורה • פרשת חקת תשפ"ב

זאת חקת התורה וכו' דבר אל בני ישראל (וי"ט. ב')

פירש רש"י לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה, לפיכך כתב בה חוקה גזירה היא מלפני ואין לך רשות להרהר אחריה ע"כ. הנה שלמה המלך אמר (קהלת ז' כ"ג) "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני", והיינו שחיפש טעם למצות פרה אדומה ולא מצא, וביאר דודי המשאת המלך שהטעם שחיפש טעמי המצוה, משום שכתוב "זאת חוקת התורה", וצריך ללמוד ולהבין שזה חוק, ומשום כך בירר את כל הטעמים שאפשר לומר ומצא שאין בזה טעם ועי"ז נתברר שזה חוק.

זאת חוקת התורה (שס)

בפשוטו היה צ"ל "דבר אל בני ישראל זאת חוקת התורה", ומ"ט כתוב זאת חוקת התורה "דבר אל בני ישראל ויקחו אליך", וביאר הגר"ז דהנה מבואר בתוספתא (סנהדרין פ"ג ה"ב) דבעשיית הפרה בעינן ב"ד של שבעים ואחד, וזה מה שכתוב "זאת חוקת התורה דבר אל בני ישראל ויקחו אליך", והיינו דמשה במקום ב"ד של שבעים ואחד קאי, ונמצא דדבר אל בני ישראל הוא מהחוקה של פרה אדומה שיהיה ע"פ ב"ד, אמנם צ"ע דבתוספתא מבואר רק על עשיית הפרה דבעינן ב"ד של ע"א, ולפ"ד הגר"ז משמע שאף על הלקיחה בעינן ב"ד של שבעים ואחד, וצ"ע.

ברש"י (לקמן אחר פסוק כ"ב) הביא ממדרש אגדה "משל לבן שפחה שטינף פלטרין של מלך אמרו תבא אמו ותקנח הצואה כך תבא פרה ותכפר על העגל ע"כ. מבואר שהפרה אדומה היא כפרה על חטא העגל, וביאר הבית הלוי דהא עיקר חטא העגל היה שעשו חשבונות שמשה בושש לרדת, לכן התיקון הוא פרה אדומה, שהיא חוק – מצוה ללא חשבונות.

עוד יש מבארים [מ"ט הפרה היא כפרה לחטא העגל], דהנה כתוב בתהילים "אני אמרתי אלקים אתם ובני עליון כולכם אכן כאדם תמותון", ואיתא בע"ז (דף ה.) שאם בני ישראל לא היו חוטאים בעגל לא היו מתים, ולכך פרה אדומה שהיא על טמאי מתים תכפר על חטא העגל (הלכות קטנות).

אשר לא עלה עליה על (שס)

איתא בב"מ (דף ל.) שפרה אדומה שעלה עליה זכר פסולה דניחא ליה, והקשו תוס' (שס) דהרי לא שוה לו להפסיד את הפרה שדמיה יקרים, וא"כ לא ניחא ליה שיעלה עליה זכר, ותירצו דאם תאמר שהיא כשרה היה ניחא ליה.

ודודי המשאת המלך הקשה [וכמדו' שכן הקשה להרב מפונביז' זצ"ל] דהרי פרה מעוברת פסולה, וא"כ לא ניחא ליה שיעלה עליה זכר בגלל שתתעבר, ונראה דהנה בר"ש (פרה פ"ב מ"א) כתב ב' טעמים שפרה מעוברת פסולה, הא' שהוא כמו עלה עליה עול, והב' שאסור לשחוט ב' פרות, ולטעם הב' לאחר שתלד תהיה כשרה, ולטעם הא' באמת הוא קושיא אלימתא, וצ"ל דתוס' ס"ל כטעם הב', וא"כ ניחא ליה שתתעבר דאח"כ תלד ותהיה כשרה. החלקת יואב (בקבא דקשייתא ו') הקשה דאם פרה מעוברת היא כעלה עליה עול, א"כ כיצד מותר לילך עם פרה מעוברת בשבת, והא' הוא הוצאה, וכן אשה מעוברת היא יוצאת בשבת, ולא שייך לומר חי נושא את עצמו, דעובר ודאי ככפות, [דבגמ' בשבת (דף נב.) מדמינן עול של פרה אדומה להוצאה בשבת], וצ"ע.

וכבס בגדיו הכהן (וי"ט. ז')

הא דלא כתוב וכבס הכהן בגדיו, ביאר בטעמא דקרא דכיון ששריפת הפרה הוא בבגדי כהונה, א"כ שריפה בבגדי חול פסולה, ואינה מטמאה, ולכן כתוב וכבס בגדיו דוקא בגדי כהונה.

זאת התורה אדם כי ימות באהל (וי"ט. י"ד)

איתא בברכות (דף סג.) ובשבת (דף פג.): שאין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, והקשה אאמו"ר זצ"ל מ"ט לא מונים דבר זה במ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, [והיה אפשר לומר שנכלל במיעוט אכילה ושינה], וביאר דהנה בקניני מקח וממכר מוזכר משיכה והגבהה, ומ"ט לא מוזכר דבעינן קנין של "בר דעת", והביאר דבר דעת הוא תנאי לכך שיוכל לעשות את הקנין, וה"נ מי שאינו ממית עצמו עליה הוא כאינו "בר דעת", ואינו יכול לזכות במ"ח דברים.

והנה בפשוטו "ממית עצמו עליה" היינו שכל רצונותיו הוא רק לדעת את התורה, אבל כמדו' מובא שהחפץ חיים ביאר בזה דבשעה שאדם לומד צריך להיות שחוץ מהתורה הרי הוא כמת ולא יפסיק לשום דבר.

וכל אשר יגע על פני השדה וגו' (וי"ט. ט"ז)

דרשינן בנזיר (דף נג.) לרבות המאהיל על המת, והנה דעת הגר"ח זצ"ל (טומאת מת פכ"ד הל"ח) דהיכא דליכא גג, הטומאה עולה עד השמים, אבל אם יש גג אין הטומאה בוקעת ועולה, [והחזו"א בגליונות (שס) חולק], ודייק הגר"ז ממה שכתוב כאן "וכל אשר יגע על פני השדה", דליכא גג, אבל אם יש גג לא נטמא מצד מאהיל.

יש לדון האם יש טומאת קבר לאבר, ולא מצינו מפורש, ובכתובות (דף כ:) איתא שהמצורעים היו קוברים איברים, אולם לא מבואר דבעינן קבורה משום טומאת קבר, דאולי רק שלא יטמאו באהל, וצ"ע.

בחלל חרב או במת (שס)

בגמ' בשבת (דף קא:) ילפינן מהכא דחרב הרי הוא כחלל שנהיה אבי אבות הטומאה, ודנו הרש"ש (בחיגה דף נג:) והמקדש דוד (טהרות מ"ט, א') בנוגע בחרב אחר יום או יותר מנגיעתה במת או אחר הזאה, האם נהיה טמא בחרב עצמו דהיינו כאילו שכבר עבר עליו יום א', או דנטמא טומאת מת מתחילתה וצריך שבעה ימים, והמקדש דוד הוכיח דאם נימא דנהיה טמא שבעת ימים, א"כ איך החרב מטהרת אחר הזאת ג' וז' דהרי היא נוגעת בעצמה, ודחה הקה"ל (טהרות ס"י י"ח) דשבעה לה טומאה.

ונראה דהנה יסוד החקירה הנ"ל הוא האם כשעבר כמה ימים או כשהזה הזאה אחת כבר קלשה לה טומאה, ולכך הנוגע ג"כ נגע בטומאה קלושה, ואינו טמא שבעה, או דהטומאה לא נקלשה אלא דאחר ז' פוקעת הטומאה, ולכך הנוגע נטמא טומאת שבעה, ולפי זה מבואר היטב תירוץ הקה"ל דממ"נ אם קלשה ליה טומאה הרי כשנוגע בחרב בעצמו נגע בטומאה קלושה, ואם הוא אותה טומאה כל שבעה אלא דפוקעת בסוף שבעה, הרי כשנוגע בחרב בעצמו שבעה לה טומאה.

ותמת שם מרים (כ"א. א')

פירש רש"י למה נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה אדומה, לומר לך מה קרבנות מכפרין אף מיתת צדיקים מכפרת ע"כ. וכן כתב לגבי שבירת הלוחות ולגבי מיתת נדב ואביהוא, ועיין במשך

וישב ממנו שבי (כ"א. א')

פירש רש"י דאינה אלא שפחה כנענית. וביאר הגר"י ע"פ שיטת רש"י (גיטין דף לה.) דלא שייך קנין חזקה או כיבוש מלחמה בישראל, כיון דכל קנינו הוא מדין עבד עברי, ועבד עברי נתמעט מחזקה, ורק בעבד כנעני שייך קנין חזקה, ואף שעכו"ם שקנה עכו"ם קונה רק למעשה ידיו, מ"מ לא נתמעט מחזקה רק ישראל שקנה לעכו"ם, ומשום הכי פירש רש"י דוישב ממנו שבי דמינה ילפינן קנין כיבוש וחזקה, אינו אלא שפחה כנענית דאז עכו"ם קונה אותה בחזקה.

וידר ישראל נדר לה' וגו' והחרמתי את עריהם (כ"א. ב')

הגר"י הקשה מדוע הרמב"ם (פ"ו מערכין) לא הביא ראיה מכאן שאפשר לידור ולהתחייב דבר שלא בא לעולם, [והרמב"ם הביא ראיה מיעקב שאמר עשר אעשרנו לך], ובביאור הגר"א (ח"י ס"י ר"יב סק"כ) באמת הביא מכאן ראיה עיי"ש.

ואת הנחלים ארנון (כ"א. י"ד)

פירש רש"י כשם שמספרים בניסי ים סוף כך יש לספר בניסי נחלי ארנון שאף כאן נעשו נסים גדולים ע"כ. צ"ע היכן מספרים בניסי נחל ארנון, וראיתי בפרדס יוסף שמזכירים זאת במה שאומרם לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח, דאזיל על נחלי ארנון עיי"ש, ובתרגום יונתן (פרשת בשלח) פירש זאת באז ישיר, דאמרין "עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קניית", אבל בפשוטו אזיל על ליל הסדר דאז מזכירין יציאת מצרים וצ"ע היכן מזכירים בליל הסדר ניסי נחלי ארנון. ושמעתי מאחי הגר"א שליט"א דאומרים בהלל "ההרים רקדו כאלים", ופירש הגר"א דמייירי בהתחברות ההרים של ארנון, ובפשוטו אזיל על הר סיני, וכן מבואר בגמ' בפסחים (דף ק"ח.) דקאי אמתן תורה.

על כן יאמרו המשלים בואו חשבון (כ"א. כ"ז)

איתא בב"ב (דף ע"ג.) בואו ונחשב חשבוננו של עולם, שסיחון כבש את מואב כדי שבני ישראל יוכלו לכבושו, [דהרי את מואב נאסר להם לכבוש], והנה כשסיחון כבש הוא חשב שכוחו גדול ולכן מצליח לכבושם, ולא ידע שהקב"ה עשה כן כדי שלישאל יהיה מותר לכבושו, ובעלי המוסר למדו מכך שפעמים אדם חושב שמרויח, ובאמת הקב"ה עשה כן כדי שיפסיד, וכן להיפך, וזהו הוי מחשב שכר מצוה וההפסד שבעבירה.

[ידוע מה שכתב במסילת ישרים (פ"ג) שרק מי שמושל ביצרו הוא יכול לידע כיצד לנצח את היצר הרע, משל לכן המבוכה, שהוא "מבוך" שהעומד בפנים לא יודע כיצד לצאת, ורק העומד מעל המבוך, שרואה את כל הדרכים לפניו הוא יכול לומר לאחרים כיצד לצאת].

תבנה ותכונן עיר סיחון (שם)

איתא בב"ב (דף ע"ג.) על כן יאמרו המושלים ביצרים וכו' ואם אתה עושה כן תבנה בעולם הזה ותכונן לעולם הבא, והנה בערוך לנר (סוכה דף מא.) כתב ליישב הסתירה אם בית המקדש השלישי יבנה בידי אדם או ירד מן השמים, וביאר דיבנה בית המקדש בידי אדם למטה, ובית המקדש הרוחני ירד מלמעלה כנשמה בתוך הגוף, ובפירושו יריעות שלמה להגאון רבי שלמה קלוגר ביאר על פי זה מה שאומרים בנה ביתך כבתחילה וכונן מקדשך על מכונו, והיינו שהבנין הגשמי יהיה בידי אדם כבתחילה, והבית המקדש של מעלה הקב"ה יכוננוהו על מכונו, ומכאן סיוע לדבריו, דתבנה היינו בעולם הזה, ותכונן היינו לעולם הבא, דהיינו מכוון שהוא בית המקדש של מעלה

חכמה בפרשת אחרי מות דיש כמה דרגות, דכמו דביום הכיפורים צריך להכירו ולעשותו מקרא קודש, כך צריך להכיר בגדולת הצדיק, וכמו שבקרבות בעיני תשובה, כך גם במיתת צדיקים בעיני תשובה, וכדאיתא בסנהדרין (דף לו.) בהני בריוני שחזרו בתשובה כשמת רב זירא, דעכשיו אין מי שיתפלל עליהם.

לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומים אין לשתות (כ"ה. ה')

כתב במשך חכמה שלא הזכירו זיתים ותמרים, משום שדברים אלו טעמו במן.

תוס' בחולין (דף פ"ח: ד"ה אלא) כתבו דהעפר במדבר היה עפר שמצמיח, והקשה הרש"י (שם) דהכא כתוב "לא מקום זרע", ומבואר שהעפר לא היה מצמיח.

וראיתי לבאר ע"פ מה שכתבו הרוקח והטור על התורה שהעפר הושקה ע"י הבאר של מרים, וא"כ מיושב דכיון שהופסק בארה של מרים, לכן התלוננו שאי"ז מקום זרע, אבל מעיקרא היה העפר מצמיח, [ולפי זה מבואר היטב מה שכתוב "לא מקום זרע וגו' ומים אין לשתות", ובפשוטו צ"ב הסמיכות של ב' התלונות, אבל להני"ל אתיא שפיר דכיון ש"מים אין לשתות", לכן אי"ז מקום זרע].

ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים מן הסלע (כ"ה. ח')

כאן כתיב "והוצאת" משמע שמשא יוציא מכחו, ולהלן (פסוק י"א) כתוב "ויצאו מים" משמע שיצאו מאליהם, וצ"ע השינוי, ובפרשת בשלח (י"ז.) כתוב שהקב"ה אמר "ויצאו" משמע שיצאו מאליהם וצ"ע בכ"ז.

ונראה דהנה הטענה על משה במי מריבה הוא שחיפש את הסלע הזה שיוצא ממנו מים, ועוד טענה היתה עליו שהכה בסלע, ונראה דב' הטענות הם דבר אחד, דאיתא במדרש שהקב"ה אמר למשה שישנה לסלע משנה אחת, והיינו שיוציא המים ע"י כח התורה, ובכך שמשא חיפש סלע מסויים חזינן שמוציא שלא ע"י כח התורה, וכן בכך שהכה בסלע, ומעתה מבואר היטב דבפרשת בשלח שעדיין לא היה קבלת התורה הקב"ה אמר שהמים יצאו מאליהם וכך היה, אבל כאן שהוא לאחר מתן תורה, הקב"ה אמר למשה שיוציא ע"י כח התורה דיליה, אבל משה שהכה בסלע וחיפש את הסלע מוכח שלא היתה כוונתו להוציא מכת התורה, ולכך כתוב שיצאו מאליהם.

יען לא האמנתם בי להקדישני (כ"ה. י"ב)

פירש רש"י שאילו דברתם אל הסלע והוציא הייתי מקודש לעיני העדה, ואומרים מה סלע זה וכו' מקיים דיבורו של מקום ק"ו אנו. והנה ק"ו זה אינו אלא הערה של מוסר שיכולה להשפיע על אנשים מסוימים, וכיון שמשא רבינו מנע מהם את ההערה המוסרית הזאת, נאמר לא האמנתם בי להקדישני, צא ולמד כמה גדול כחה של הערת מוסר.

את בגדיו (כ"ה. כ"ו)

פירש רש"י את בגדי כהן גדול הלבשהו והפשיטם מעליו לתתם על בנו בפניו, אמר לו הכנס למערה ונכנס, ראה מטה מוצעת ונר דלוק אמר לו עלה למטה ועלה, פשוט ידך ופשט, קמוץ פיך וקמץ, עצום עינך ועצם, מיד חמד משה לאותה מיתה ע"כ. בפשטות דברי רש"י נראה דנתאוה משה לאותה מיתה היינו שרצה למות מיתת נשיקה ולא ע"י יסורים, אולם מביאים [כמדוי בשם הרב מפוניבז'] שלא לכך נתאוה, אלא שברך כלל כשאדם מת אינו מקיים מצוה במיתתו, אבל אהרן קיים מצוה במיתה עצמה, שנצטוו לפשוט ידיו וכו' ודבר זה חמד משה.

הוצאות הגליון השבוע נתרמו

ע"י תלמיד מובהק לרבינו ראש הישיבה שליט"א
לזכות ולהצלחה בכל העינים ברוחניות ובגשמיות

הגליון השבוע לע"נ

הרב שמעון ב"ר אברהם הקשר ז"ל

גלב"ע ב' תמוז תשמ"ד

ת.נ.צ.ב.ה.